

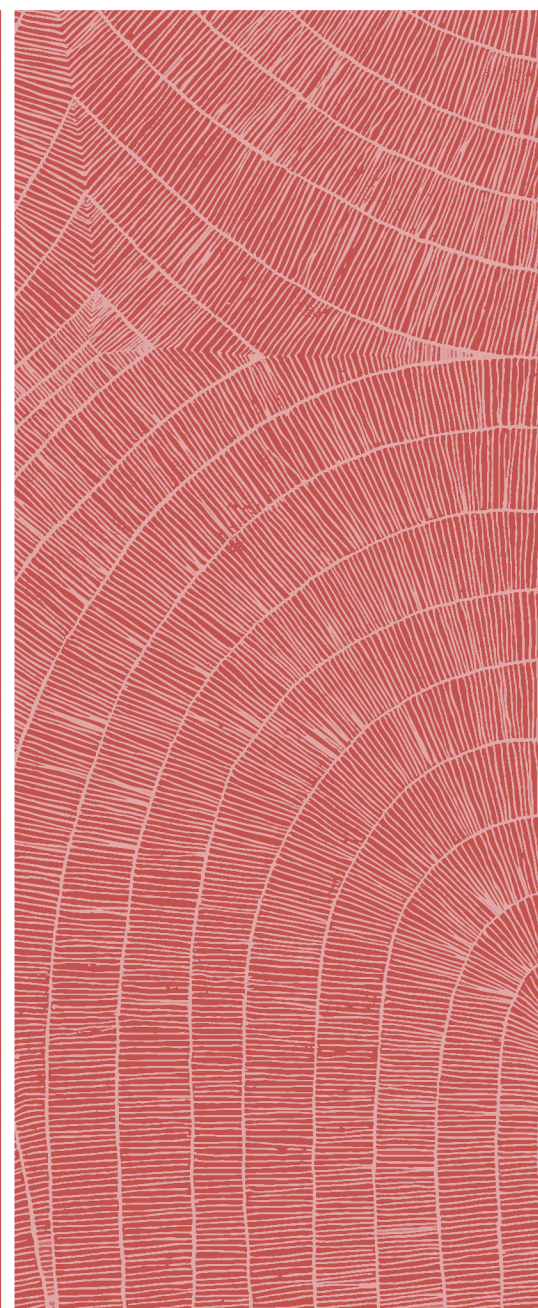

DETTE SIER EVA2020

FAGFORNYELSENS LÆREPLANVERK:
Politiske intensjoner, arbeidsprosesser og innhold

Berit Karseth ■ Ole Andreas Kvamme ■ Eli Ottesen

Dette temanotatet er basert på første delrapport i forskningsprosjektet Evaluering av fagfornyelsen: Intensjoner, prosesser og praksiser (EVA2020) finansiert av Utdanningsdirektoratet. Delrapporten baserer seg på analyser av dokumenter og intervjuer av nøkkelpersoner, både representanter for de involverte partene, kjerneelement- og læreplangrupper og sentrale aktører i Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet.

Fagfornyelsen (LK20) beskrives av nasjonale myndigheter som en videreføring av Kunnskapsløftet som ble innført i 2006 (LK06), der viktige elementer fra LK06 opprettholdes. Fag- og timefordelingen står fast og fagfornyelsen er et kompetansebasert læreplanverk. Men fagfornyelsen er også en læreplanreform som involverer flere endringer. De sentrale intensjonene kan oppsummeres i to hovedmålsettinger. På den ene siden skal fagfornyelsen styrke læringen i hvert fag, blant annet ved å redusere stofftrengselen og legge større vekt på det som defineres som det sentrale innholdet. Slik skal det bli tydeligere hva elevene skal lære i fagene. Samtidig skal

fagfornyelsen styrke sammenhenger i læreplanverket som helhet og på tvers av fag, blant annet ved å legge vekt på skolens fellesverdier og ved å innføre tverrfaglige temaer. På den måten skal skolens samfunnsmandat og danningsoppgave tre tydeligere fram. Disse to målsettingene kan beskrives som henholdsvis fagkonsentrasjon og fagintegrasjon, samlet i fagfornyelsens nøkkelbegrep dybdelæring, som viser til læringsprosesser der elevene over tid arbeider med begreper og sammenhenger innenfor fag og på tvers av fag.

EN INKLUDERENDE PROSESS

Intensjonene om en åpen og involverende prosess har blitt ivarettatt i fagfornyelsen. Det er godt samsvar mellom prosessen slik den skisseres i Stortingsmelding nr 28 (2015–2016) *Fag-Fordypning-Forståelse*, Kunnskapsdepartementets *Strategi for fagfornyelsen av Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet samisk* og Utdanningsdirektoratets plan for implementering. Sentrale aktører i prosessen gir i forskningsintervjuene et bilde av en prosess med avklarte roller og ansvar som har bidratt til å involvere partene og sektorene (universitetet/høgskole og skole) på måter som gjør at de opplever medvirkning. Men aktørene uttrykker også at dette har vært et intensivt arbeid, der en utfordring har vært å ha tilstrekkelig tid. Mange uttrykker at det har vært utfordrende å være del

av prosesser der det *uferdige*, uttrykt i foreløpige utkast til kjerneelementer og læreplaner, forventes å bli delt bredt. De viser til det krevende i å håndtere instruksjoner som endret seg underveis enten i form av bestillinger fra Utdanningsdirektoratet eller beslutninger på politisk nivå.

Tidlig i prosessen ble *samskaping* tatt i bruk for å beskrive intensjonen om en åpen og inkluderende prosess. Dette er et begrep med positive konnotasjoner som også kan tilsløre den makten som kommer til uttrykk gjennom grunnleggende føringer, innramming og slutføring av prosessen. I intervjuene pekte noen på at i prosesser som innebærer sterk involvering, kan det være krevende å opprettholde et kritisk perspektiv.

TEMAER EVA2020 VIL FORFØLGE VIDERE

Målsettingene om fagkonsentrasjon og fagintegrasjon ser ut til å ha fått bred støtte på et overordnet nivå. Et interessant spørsmål blir da hvordan spenninger som kan oppstå mellom ulike intensjoner håndteres i det øyeblikket man blir konkret. Dette er en problemstilling som i en samskappingsprosess involverer hvilke rammer som står fast og hva som er til diskusjon og dermed kan gjøres til gjenstand for samskaping.

VERDILØFTET

I Stortingets behandling av Stortingsmelding nr 28 (2015–2016) var det politisk enighet om at fagfornyelsen skulle bidra til et verdiløft i skolen. Målsettingen var at skolens fellesverdier, formulert i formålsparagrafen, skulle få økt betydning for undervisningspraksisene og skolens øvrige liv. I fagfornyelsen blir denne intensjonen knyttet til utformingen av *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Analysene våre viser at Overordnet del ikke bare utdypet verdiene i formålsparagrafen, det skjer også en utvidelse av verdigrunnlaget ved at et samfunnsperspektiv suppleres med et individperspektiv, der sider ved elevens utvikling inngår i skolens verdigrunnlag. For eksempel blir skaperglede og utforskertrang forstått som en del av verdigrunnlaget på linje med respekt for

menneskeverdet og naturen. Denne oppvurderingen av skolens praksiser kan føre til at verdigrunnlaget blir mindre profilert og at skillet mellom verdier og prinsipper blir uklart.

I Overordnet del etableres forbindelser til praksisfeltet ved hjelp av ulike tekstlige strategier. På den ene siden knyttes verdiene til skolens liv gjennom normative setninger som uttrykker hva skolen skal gjøre. På den andre siden framhever Overordnet del betydningen av læreres profesjonelle skjønn og dømmekraft i oppfølgingen av verdiløftet. I læreplanene i fag følges dette opp med egne avsnitt som beskriver hvordan sentrale verdier aktualiseres i det aktuelle faget.

TEMAER EVA2020 VIL FORFØLGE VIDERE

I skolens formålsparagraf heter det at hele opplæringen skal bygge på fellesverdiene som er uttrykt her. Hvordan kan så dette helhetlige perspektivet ivaretas samtidig som enkelte verdier knyttes spesielt til bestemte fag? Og hvordan kan læreres profesjonelle skjønn og dannelsesprosessens åpenhet ivaretas når verdiene uttrykkes i normative setninger formulert som prinsipper?

NY LÆREPLANSTRUKTUR FOR FAG

I fagfornyelsen ble kjerneelementene i fagene fastsatt forut for det konkrete arbeidet med å utvikle læreplaner for fag. Kjerneelementene skulle sikre en faglig prioritering og gi retning for utforming av kompetansemålene. Med denne rekkefølgen har myndighetene lyktes i å rette oppmerksomheten mot fagenes innhold. Det er likevel et spørsmål om kjerneelementene fungerer som en innholdskategori som gir tydelige føringer for valg av innhold på de ulike trinnene i skolen. I analysene så langt ser det ut til at kjerneelementenes funksjon ikke er tydelig formidlet i læreplanverket, verken i Overordnet del eller i de enkelte læreplanene.

Selv om det var en politisk intensjon at læreplanene skulle ha en tydeligere innholdsorientering, skulle de fortsatt være kompetansebaserte. I de nye læreplanene for fag besluttet Kunnskapsdepartementet å endre læreplanstrukturen slik at tekstene om fagets formål og hovedområder erstattes med kategorien *Om faget*. Denne teksten handler om fagets relevans og sentrale verdier, kjerneelementer, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter. Bidrar denne læreplanstrukturen til å gi god balanse mellom kompetansemål og innholdsbeskrivelse? Det ser ut til å ha vært krevende for læreplangruppene å få dette til. Når læreplanene skal være kompetansebaserte, settes kompetansemålene i forgrunnen og det er de som må

bære de andre elementene i læreplanen. De første analysene av læreplanene for to utvalgte fag tyder på at fagfornyelsen ikke har ført til en styrking av innholdsdimensjonen i kompetansemålene. Mange av kompetansemålene er generelt formulert og synliggjør en økt vektlegging av prosessuelle sider ved undervisningen. Den utbredte bruken av verbet «utforske» er et eksempel på dette. Selv om antall kompetansemål i de enkelte fagene er redusert, er det samlede inntrykket ikke at målene gir lærerne en bedre støtte til prioriteringer av innhold. Tvert imot er inntrykket at hva fagkonsentrasjon innebærer, er et spørsmål som flyttes over på praksisfeltet og de valg og prioriteringer som her finner sted.

I fagfornyelsens kompetansebegrep er forståelse og vurderingsevne vektlagt mer enn i LK06. Denne styrkingen av et kognitivt element viser seg i læreplanene i enkeltfag blant annet gjennom verbet «reflektere». I kompetansebegrepet er videre tilegnelse av kunnskaper og ferdigheter ikke kun lagt til grunn for anvendelsen av kompetanse, tilegnelsen beskrives som en del av elevenes kompetanse. I de læreplanene for fag vi har analysert, er det få eksempler på at elevene skal anvende kunnskaper og ferdigheter på måter som peker utover klasserommet som innramming.

TEMAER EVA2020 VIL FORFØLGE VIDERE

Kompetansemål som grunnlag for vurdering i fag videreføres i LK20. Dermed får kompetansemålene en nøkkelposisjon i realiseringen av fagfornyelsens målsettinger. Fagkonsentrasjon involverer forholdet mellom kompetansemål og kjerneelementene i faget. Fagintegrasjon involverer sammenhenger mellom kompetansemål og verdier, tverrfaglige temaer og grunnleggende ferdigheter, både i fag og mellom fag. Hvordan forvalter profesjonsutøverne denne kompleksiteten? Hvilken støtte gir læreplanverket og andre ressurser?

LÆREPLANVERKET OG DET PROFESJONELLE HANDLINGSROMMET

Læreplanen LK20 skal bidra til en opplæring som gir de beste forutsetningene for å utvikle verdier, kunnskaper og holdninger som er viktige både for den enkeltes liv og for samfunnet. Læreplanen skal styre ved å gi tydelig retning for skolens arbeid, og den skal være et arbeidsverktøy som støtter lærere, skoleledere og skoleeiere i realiseringen av skolens målsetninger. I fagfornyelsen har nettbaserte ressurser og verktøy spilt en viktig rolle, både underveis i prosessen og for iverksetting. Ressurser som har vært publisert på Udir.no i hele perioden, har bidratt til å engasjere og involvere skolesektoren. Målet om å utvikle en digital læreplanvisning med integrerte støtteressurser har hatt betydning for utformingen av læreplanverket. For brukere av den digitale visningen kan det bli uklart hvor grensene går mellom den forskriftsfestede læreplanen og det veiledende støttematerialet. Kan støtten oppfattes som

den eneste legitime tolkningen, slik at verktøyet kan legge unødige bindinger på profesjonens refleksjoner og vurderinger?

Selv om skolen har et tydelig verdigrunnlag uttrykt i formålsparagrafen, er det ulike oppfatninger både om *hvilke* verdier, kunnskaper og holdninger det er snakk om, og *hva* som gir de beste forutsetninger for å lære dem. Når myndighetene inviterer til et felles prosjekt slik strategien for fagfornyelsen er utformet, vil det oppstå spenninger, dilemmaer og uenigheter. Noen dilemmaer løses ved at det fattes en beslutning. Andre blir liggende som spenninger i læreplantekstene. Disse dilemmaene kan usynliggjøres hvis digitale verktøy gir profesjonen fasiten. Det profesjonelle arbeidet handler nettopp om å håndtere spenninger når læreplaner omsettes til praktisk handling.

TEMAER EVA2020 VIL FORFØLGE VIDERE

En utfordring i utviklingen av LK20 har vært å både legge til rette for utøvelsen av profesjonelt skjønn og samtidig gi tilstrekkelig støtte i praksisutøvelsen. Et sentralt spørsmål er hvordan begge disse hensynene ivaretas, både sentralt av Utdanningsdirektoratet og lokalt på den enkelte skole.

INTENSJONEN OM HELHET OG SAMMENHENG

Sentrale målsettinger i fagfornyelsen samler seg i intensjonene om å styrke de enkelte skolefagene og samtidig bidra til større sammenheng i læreplanverket. Intensjonene samles i nøkkelbegrepet dybdelæring som både involverer en fordypning i fag ved å bruke mer tid på sentrale elementer og samtidig utvikle en forståelse av sammenhenger innenfor fag og på tvers av fag. Sentrale sammenbindende elementer er verdiløftet, videreføringen av grunnleggende ferdigheter og innføringen av de tverrfaglige temaene. Analysene viser hvordan fagfornyelsen befinner seg i spenningsfeltet mellom fagkonsentrasjon og fagintegrasjon. Det kan se ut til at fagfornyelsen har prioritert fagkonsentrasjon innad i fag framfor fagintegrasjon mellom fag. Dette kan bidra til at betingelsene for fagintegrasjon svekkes. Et slikt inntrykk blir tydelig i fagfornyelsens fornyede satsing på tverrfaglige tema.

Gjennom tre tverrfaglige temaer, folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap samt bærekraftig utvikling knytter fagfornyelsen læreplanverket til sentrale samfunnsutfordringer som er aktuelle over tid. Disse temaene framstår som overordnede og reflekterer innholdet i formålsparagrafen. De tverrfaglige temaene er

forankret i læreplanverket ved å bli omtalt og definert i Overordnet del. Analysene viser hvordan de tverrfaglige temaene er knyttet til den overordnede intensjonen i fagfornyelsen om å styrke sammenhenger mellom fag. Samtidig er det i fagfornyelsen uklare knyttet til forståelsen av tverrfaglighet, forholdet mellom de tre tverrfaglige temaene og rammene for tverrfaglig arbeid. Dette kan bidra til å forklare at forankringen av de tverrfaglige temaene i læreplanene i fag har vært en prosess som har vært preget av spenninger mellom ulike tilnærminger og offentlige meningsutvekslinger. Selv om alle de tverrfaglige temaene er forankret i formålsparagrafen, er sammenhengene mellom verdiløftet og de tverrfaglige temaene ikke gjort eksplisitte i læreplanverket, heller ikke i Overordnet del.

Slik fagfornyelsen og LK20 framstår nå, har intensjonen om helhet og sammenheng i stor grad blitt løst ved at verdiene og de tverrfaglige temaene omformuleres i læreplanene i fag på fagenes premisser. I seg selv etablerer ikke dette en forståelse av sammenheng. Det er heller ikke lagt til rette for at elevene kan utvikle forståelser av sammenhenger på tvers av de tverrfaglige temaene.

TEMAER EVA2020 VIL FORFØLGE VIDERE

Hvordan kan elevene på grunnlag av LK20 utvikle forståelse av sammenhenger på tvers av fag, spesielt knyttet til de tverrfaglige temaene? Hvordan etableres sammenhenger mellom verdiløftet og de tverrfaglige temaene, med bærekraftig utvikling som eksempel? Hvordan kan profesjonsutøverne sikre at bredden i skolens fellesverdier legges til grunn for skolens virksomhet?

UiO

Evalueringen
av Fagfornyelsen

